

TON DERKSEN

is hoogleraar wetenschapsfilosofie. Hij publiceerde eerder bij Veen Magazines het spraakmakende boek *Lucia de B.* dat de aanzet vormde tot een herziening van de zaak tegen deze Haagse verpleegster.

Tevens publiceerde Derksen *Het O.M. in de fout*, over de systematische missers van het Openbaar Ministerie bij de vervolging van verdachten.

Officieren van justitie, strafrechters en politie-rechercheurs doen aan waarheidsvinding. Daartoe moeten ze eerst waarheid zoeken. Omdat genoemde waarheidzoekers (doorgaans) geen empirisch wetenschappelijke opleiding hebben, volgen ze ongemerkt de alledaagse regels van waarheidsvinding. Die regels werken in het leven van alledag heel aardig. In de strafrechtcontext schieten die regels echter tekort. Daarbij komt dat de cognitieve instincten die ons in het alledaagse leven goed van pas komen, zich in de strafrechtcontext juist tegen ons keren. Juristen beginnen dus in feite onvoorbereid aan het proces van empirische waarheidsvinding.

In dit boek bespreekt de wetenschapsfilosoof, prof. Ton Derksen, de tekortkomingen en valkuilen van de alledaagse praktijk van waarheidsvinding. Hij doet dit aan de hand van voorbeelden ontleend aan het leven van alledag, aan de wetenschap en aan de strafrechtcontext. Hij laat zien hoe onbegrip van die valkuilen de waarheidsvinding in vele rechtszaken tot loterij heeft gemaakt.

Het boek biedt een analyse van waarheidsvinding voor elke waarheidsvinder, en in het bijzonder voor een ieder die geïnteresseerd is in het proces van waarheidsvinding in de strafrechtcontext.

"Alledaagse cognitieve instincten, een gevaar voor de strafrechtsituatie"

INLEIDING

ALLEDAAGSE WAARHEIDSVINDING – EVOLUTIONAIRE COGNITIEVE SHORT-CUTS

In het alledaagse leven zijn we opmerkelijk effectief in het opsporen van de feiten. Toch is onze denkkracht beperkt. Ons brein is weliswaar indrukwekkend van omvang, met eindeloos veel schakelingen en tentakels. Maar als je strikt volgens logische regels en richtlijnen van waarschijnlijkheid zou redeneren, is er ook heel veel te doen. Sterker, wanneer je altijd met alles rekening zou willen houden, dan stuit je al snel op de grenzen van de fysieke mogelijkheden. Het zou mooi zijn om bij al je overwegingen alle informatie te betrekken en altijd consistent te zijn, maar we hebben er noch de capaciteit noch de tijd voor. Zelfs de snelste computer zou voortdurend achter de feiten aanlopen. Voor elke nieuwe conclusie en voor elk nieuw gegeven zou de cyclus opnieuw doorlopen moeten worden. Ons brein kan veel, maar binnen ons tijdsframe kan het maar een fractie doen van wat het volgens strikte normen van rationaliteit zou moeten doen.

Van onze denkkracht alleen moeten we het dus niet hebben. Toch staan we er niet al te beroerd voor. We weten dat we in een risicovolle wereld hebben overleefd. We zijn niet opgegeten, we hebben zelf voldoende te eten gehad om te overleven en we hebben ook nog tijd gevonden om ons voort te planten. We mogen dan niet de ideale waarheidsvinder zijn, maar we moeten wel behept zijn met slimme, evolutionair geselecteerde cognitieve strategieën. Zulke strategieën moeten behoorlijk betrouwbaar zijn, want daarzonder hadden we het niet gered.

De effectiviteit van de alledaagse waarheidsvinding is dus mede te danken aan een mix van diverse cognitieve instincten die we hebben meegekregen. Deze cognitieve instincten leveren ons een soort *short-cuts*. In plaats van alles te berekenen komen we snel tot een conclusie, *te snel* volgens de regels van logica en waarschijnlijkheid, maar *net op tijd* voor de eisen van alledag. We geloven onmiddellijk wat we zien, we gaan af op eerste indrukken en we leren selectief. En het loopt meestal goed af.

De cognitieve short-cuts die we hebben meegekregen, zijn in de loop van de tijd uitgeselecteerd. Ze hebben hun sporen in het evolutieproces verdiend. Onze alledaagse waarheidsvinding is niet voor niets zo effectief. Short-cuts die niet werkten, zijn verdwe-

nen; of beter, de mensen die met zulke short-cuts belast waren, hebben het niet overleefd. Daarmee verdwenen ook de genen van zulke short-cuts.

We mogen dus enig vertrouwen in onze cognitieve instincten hebben. Ze hebben ons helpen overleven. Anderzijds mogen we ook verwachten dat ze *onvolkomen* zullen zijn. In het evolutieproces gaat het primair om voortplanten en overleven en niet om waarheidsvinding. Voor het evolutieproces is waarheid interessant omdat organismen die de ware toedracht kennen, meer kansen hebben om te overleven en meer kans maken om zich voort te planten. Maar voor overleven is naast waarheid ook *snelheid van beslissen* van belang. Een mens die de capaciteit had om altijd de waarheid te achterhalen maar daar heel veel tijd aan zou moeten besteden, zou het in het evolutieproces niet redden. Tegen de tijd dat de waarheid zou zijn achterhaald, hadden tijgers die denker al opgegeten en waren de rijpe vruchten verrot. Dus: ware kennis helpt, maar snelheid is ook essentieel. Omdat er alom gevaren zijn en er vaak snel gehandeld moet worden, zullen ook snelle strategieën uitgeselecteerd zijn die het met de nagestreefde waarheid wat minder streng nemen. Niet zodanig dat het een rommeltje wordt (dan komen overleving en reproductie weer in de gevarezone), maar wel zodanig dat er qua waarheidsvinding ruimte is voor verbetering.

Niet alleen snelheid maar ook eisen van veiligheid concurreren met waarheid. Wanneer er een tijger of ander roofdier komt aangeslopen, kunnen we beter niet aarzelen. Een aantal keren te vaak wegrennen, in tegenstelling tot diepzinnig aarzelen of het eigenlijk wel een tijger is, is evolutionair pure winst, tenminste zolang er voldoende tijd overblijft voor eten en voortplanting. De beste overlevingsstrategie is hier: *Better safe than sorry*. Wat overleven betreft doet een brein dat zo nu en dan een tijger te veel ziet, het beter dan een brein dat bijna nooit fouten maakt, maar heel soms een tijger over het hoofd ziet. De les is banaal: om te overleven is het beter om qua waarheid in de fout te gaan dan qua overleven. In het selectieproces is er dus een premie op breinen die het principe *better safe than sorry* volgen. Dit is dus nog een reden waarom we *qua waarheidsvinding* tekortkomingen mogen verwachten.

HET ALLEDAAGSE LEVEN ALS ECOLOGISCHE NIS VAN ONZE COGNITIEVE INSTINCTEN

Vanwege het selectieproces zal de werking van onze cognitieve instincten binnen hun ecologische nis, het alledaagse leven, redelijk betrouwbaar zijn. Daarzonder hadden we het niet overleefd. Maar *daarbuiten*, buiten het alledaagse leven, zullen de cognitieve instincten bijna onvermijdelijk *ernstige* tekortkomingen vertonen: ze zijn daar in de evolutie niet "getest". Zoals een vis het prima in het water doet, maar niet op het land, zo mag je verwachten dat cognitieve instincten het doorgaans, in grote lijnen, goed zullen doen in de situatie waarbinnen ze zijn geselecteerd, maar dat ze daarbuiten ernstig tekortschieten. Wanneer het besef van dit gevaar ontbreekt, lopen we een serieus risico de waarheid te missen: het alledaagse proces van waarheidsvinding komt ongemerkt in grote moeilijkheden wanneer het ongerefecteerd in niet-alledaagse situaties wordt toegepast.

DE STRAFRECHTCONTEXT ALS NIET-ALLEDAAGS

Voor de strafrechtcontext ligt hier een probleem: de situatie is daar verre van alledaags. Elk strafrechtproces is een nieuwe situatie waar de gebruikte kennis en theorieën niet de garantie van alledag hebben. En we zullen helaas moeten constateren dat een aantal van de daar gehanteerde theorieën niet juist is.

Het tweede cruciale verschil met de alledaagse situatie is dat fouten in het dagelijks leven vaak zelf aan den lijve ondervonden worden. Als ik mijn buurman ten onrechte voor een schurk houd, mis ik een goede buur. Dat legt de verantwoordelijkheid van de fout waar die hoort. De fouten van de politie, van de officier van justitie en van de rechter worden evenwel niet door henzelf gedragen: de onschuldige gaat het gevang in en de samenleving krijgt de misdadiger terug in haar midden.

Het derde cruciale verschil is dat de alledaagse foutenmaker vaak met zijn fouten wordt geconfronteerd en daarvan kan leren. Binnen de strafrechtcontext is er nauwelijks negatieve feedback. Het hoger beroep en een herzieningsprocedure kunnen tot een ander feitelijk oordeel leiden, maar reflectie over waarom het fout ging, zien we niet veel. Anders dan in het alledaagse leven wordt er zo weinig van fouten geleerd: veel fouten worden niet opgemerkt, en de fouten die wel geconstateerd worden, leiden niet of nauwelijks tot lering.

Deze drie cruciale verschillen vergen waakzaamheid. Alledaagse waarheidsvinding is opmerkelijk effectief, maar zij is dat dankzij de afstemming van onze cognitieve instincten op die alledaagse toestand. Onze cognitieve instincten houden echter niet op te werken wanneer we de wereld van alledag verlaten. En wanneer ze buiten hun ecologische nis in een "vreemde" omgeving werken, hebben we geen enkele garantie dat ze nog op een betrouwbare manier zullen opereren. Of beter, we mogen het ergste vrezen. De strafrechtcontext is zo'n vreemde omgeving. Zonder besef van de tekortkomingen van onze cognitieve instincten en daarmee zonder besef van de ellende die ze buiten hun eigen omgeving kunnen aanrichten, lopen we een serieus risico van onopgemerkte grote fouten.

WAARHEIDZOEKERS ZONDER EMPIRISCHE OPLEIDING VOLGEN ONGEMERKT DE ALLEDAAGSE PRAKTIJK VAN WAARHEIDSVINDING EN LOPEN HET RISICO DE VALKUILEN DAARVAN NIET TE ZIEN.

Een waarheidsvinder zonder empirische opleiding zal ongemerkt de alledaagse praktijk van waarheidsvinding volgen. Zonder oog voor de methodologische problemen van empirische waarheidsvinding loopt hij het gevaar in de valkuilen van alledaagse waarheidsvinding terecht te komen. Zolang de problemen alledaags zijn, zorgen de cognitieve instincten doorgaans voor een betrouwbare uitkomst. Buiten de alledaagse context gaat het zonder empirische opleiding en zonder oog voor de methodologische problemen dubbel fout: de cognitieve instincten zijn daar onbetrouwbaar en de methodologische valkuilen die aan de alledaagse waarheidsvinding kleven worden niet omzeild.

DE ALLEDAAGSE CONCEPTIE VAN WAARHEIDSVINDING

Natuurlijk beseffen we in onze reflectieve momenten dat er in ons alledaags zoeken naar de ware toedracht van alles mis kan gaan. Er is dan ook een lange traditie van aanbevelingen voor verantwoord zoeken naar de waarheid. Het fundamentele idee is daarbij dat we de waarheid zullen vinden als we *onbevooroordeeld* te werk gaan. Iets uitgebreider adviseert de alledaagse waarheidsvinding over haar vier kernoperaties als volgt:

- (1) ZOEKEN: Zoek onbevangen naar de feiten. Stel je open voor de feiten.
- (2) ZIEN: Registreer vervolgens de feiten passief. Neem de feiten onbevooroordeeld waar.
- (3) DUIDEN: Laat de feiten, de naakte feiten, voor zichzelf spreken. Duid niet, interpreteer niet.
- (4) WEGEN: Weeg deze feiten vervolgens objectief. Laat je niet beïnvloeden door je wens dat een bepaald scenario waar is.

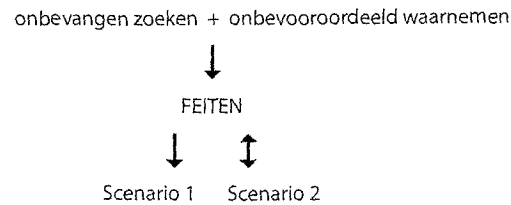
Zo, ontdaan van vooroordelen en de feiten passief opnemend, kan het, zo denken we, niet anders dan dat we de ware toedracht leren kennen. Wij ondergaan de feiten en leggen ze geen strobreed in de weg. We vervormen ze niet. In deze conceptie is ons waarnemingsapparaat een soort *schepnet* waarmee we de feiten zonder vervorming vangen.

Dit beeld van kennisverwerving zit diep. Wellicht zouden we het zo willen, maar zo werkt het niet. Waar de alledaagse conceptie aan voorbijgaat, is de *onvermijdelijke theorie-afhankelijkheid* van de voorgaande vier operaties. Wanneer we zoeken, zien, duiden of wegen, dan doen we dat onvermijdelijk vanuit een bepaald perspectief. En het gaat hier niet om een psychologische beperking die we door oefening, door vasten of door zelfkastijding kunnen overwinnen. In de volgende hoofdstukken zal ik deze theorie-afhankelijkheid uitwerken. Hier geef ik alleen een vergelijking.

Met een bepaald schepnet kun je bepaalde vissen uit het water scheppen. Andere vissen zijn voor het net te groot of voor de mazen te klein. Dus welk net je ook gebruikt, er zullen altijd vissen zijn die je met dat specifieke net niet zult vangen omdat ze te groot of te klein zijn. Maar zonder net kan het ook niet. Dus voor vis-vergaren (informatievergaren) heb je hoe dan ook een schepnet (een theorie, een scenario) nodig. Je kunt niet zonder, maar elk net (elke theorie, elk scenario) schept ook beperkingen voor de vissen (de informatie) die je kunt vangen.

In deze zin is de theorie-afhankelijkheid bij empirisch onderzoek niet een kwestie van vermijdbaar vooroordeel. Om aan waarheidsvinding te doen heb je een theorie nodig. Wil je aan waarheidsvinding doen, dan is het "vooordeel" van een theorie onvermijdelijk. Je kunt het vooroordeel van de gebruikte theorie alleen doorbreken door een alternatieve theorie, door een alternatief scenario.

Het alledaagse schema van waarheidsvinding ziet er dus als volgt uit:

In woorden: Onbevangen zoeken en onbevooroordeeld waarnemen leiden tot informatie, de feiten. Vervolgens kijken we bij welk scenario die feiten passen. Passen ze goed bij scenario 1 en zijn ze strijdig met scenario 2, dan is de conclusie: naar alle waarschijnlijkheid is scenario 1 waar.

Let wel, mijn stelling is niet dat in de alledaagse waarheidsvinding geen alternatief scenario voorkomt. Voor de politie, het OM en de rechter is er altijd de vraag: Heeft de verdachte het gedaan, of heeft ie het niet gedaan? Daar heb je al twee scenario's. Die twee scenario's zijn in de strafrechtcontext vanzelfsprekend. Mijn punt is dat, indien niet naar de situatie gekeken wordt *vanuit* die twee scenario's en indien niet de theorie-afhankelijkheid van alle vier kernoperaties van waarheidsvinding expliciet wordt onderkend, er veel mis kan gaan in het proces van waarheidsvinding. Dat werk ik uit in de volgende hoofdstukken.

DE OPZET

Deel I kijkt naar alle vier kernoperaties van waarheidsvinding en hun theorie-afhankelijkheid.

Deel II keert terug naar de cognitieve instincten die ons buiten de alledaagse context parten spelen.

Deel III gaat over de waarheid van waarheidsvinding. Welke waarheid is dat? Om welke waarheidsconceptie gaat het? De ware toedracht zal als winnaar verschijnen. Menigmaal kunnen we de waarheid niet achterhalen. We moeten dan genoegen nemen met een waarschijnlijkheidsoordeel, gebaseerd op een waarschijnlijkheidsredenering. Vooral in de strafrechtpraktijk wil de waarheid nogal eens buiten zicht liggen. Waarheidsvinding wordt dan waarschijnlijkheidsbeoordeling.

Deel IV geeft een analyse van waarschijnlijkheid, de verschillende concepties van waarschijnlijkheid die in het alledaagse leven door elkaar lopen, en de valkuilen in waarschijnlijkheidsredeneren. De waarheid is meermalen buiten ons bereik, maar we kunnen hopelijk de waarheid wel benaderen. Het expliciet aangeven van de valkuilen in waarschijnlijkheidsredeneren maakt de weg naar de waarheid in elk geval gemakkelijker begaanbaar.

DEEL I WAARHEIDS- VINDING

Als eerste stap dat moeten ontkennen. Dat feit past niet bij het eigen scenario. Deze ontkening is *methodologisch* van aard. Het is *geen kennisclaim*. Er wordt niet beweerd dat de ontkening waar is. De stelling is hypothetisch: *Als de harde kern waar is, dan moeten de feiten zo-en-zo zijn!* Het gaat hier dus niet om een immunisering, maar om een *tijdelijke* ontkening van de strijdige feiten. De ontkening is niet het einde, zo als een immunisering dat wel is. Er moet iets gebeuren om dit tegen-de-feiten-ingaan te rechtvaardigen. Dat kan in het algemeen op twee manieren, die elk een specifieke heuristiek opleveren. We zijn het gebruik van beide onderzoeksrichtlijnen al in het voorgaande tegen gekomen:

(I) **Probeer strijdige feiten zo te herinterpreteren dat ze ook bij de eigen harde kern passen.**

Zo'n herinterpretatie *neutraliseert* die strijdige feiten. Deze zijn niet langer discriminerend ten gunste van het concurrerende scenario. Hiervoor is vaak een nieuwe theorie nodig, zoals ook Galileo een nieuwe hulptheorie nodig had om de voorsprong van het Ptolemaeïsche paradigma te neutraliseren. Na afloop staan de scenario's op dat punt quitte. Het helpt hier om steun voor de nieuwe theorie vanuit de wetenschap te krijgen. Wil de herinterpretatie niet lukken, dan is er een tweede heuristiek tegen strijdige feiten.

(II) **Ontken "botweg" de strijdige courante feiten.**

Na deze ontkening ligt er nog wel de taak om aan te tonen dat de strijdige feiten geen echte feiten waren. Dit kan op verschillende manieren. Soms kan de betrouwbaarheid van die feiten op een *sophisticated* manier ter discussie gesteld worden. Een beroep op de wetenschap is hier het summum. We kunnen evenwel de strijdige feiten ook aan de orde stellen met de *botte vraag*: 'Iedereen zegt dat nou wel, maar is dat ook zo? Laat het bewijs maar eens zien!' Het OM heeft een eigen strategie om van strijdige feiten af te komen: het verklaart de *getuige leugengachtig*. Van deze heuristiek wordt veelvuldig gebruik gemaakt.

Ook voor kritiek op het concurrerende scenario zijn er heuristieken. De volgende kritieken zijn, qua waarheidsvinding, zeer effectief.

(I) **Toon interne tegenspraak aan binnen het concurrerende alternatieve scenario.** Interne tegenspraak is een logische tekortkoming. De interne tegenspraak was de kern van de kritiek tegen het gebruik van de gouden-standaardmethode in de zaak Lucia de B.

(II) **Toon aan dat een cruciale handeling binnen het concurrerende scenario in de tijd onmogelijk is.**

Dat het OM in de Schiedammer Parkmoord de tijdslijn niet kloppend kon krijgen, was in die zaak een serieus, maar door het OM verborgen manco.

(III) **Toon aan dat de beschreven actie fysiek onmogelijk is.**

In de zaak Henk H. had Henk noch de kracht noch de gevechtvaardigheid om Ron te vermoorden.

Toon aan dat het scenario immuniseert.

Dit is een wetenschapsfilosofisch argument. Wanneer alle mogelijke uitkomsten bij het scenario passen, lijkt het scenario misschien nog heel wat, maar het is in feite een loos verhaal op één lijn met het loze weerbericht 'Morgen regent het of morgen regent het niet'. Het vermeende succes van alleen maar passend bewijsmateriaal is dus nietszeggend.

(V) **Toon aan dat het scenario negatieve uitkomsten blokkeert.**

Ook dit is een wetenschapsfilosofisch argument. Wanneer de negatieve uitkomsten die het scenario zouden weerleggen, door de structuur van de situatie of door de opzet van het onderzoek niet kunnen verschijnen, vervalt daarmee de waarde van de positieve uitkomsten. We horen niet van de probleemgevallen, niet omdat ze er niet zijn, maar omdat ze niet gehoord kunnen worden.

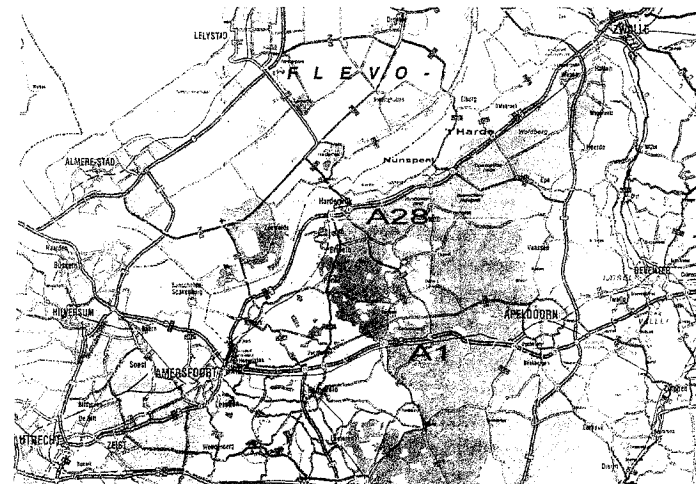
En ten slotte, en uiteindelijk de basis van alles:

(VI) **Zoek naar discriminerend bewijsmateriaal.**

Ik zal nu de strijd tussen twee alternatieve scenario's beschrijven met gebruikmaking van dit conceptuele instrumentarium.

DE STRIJD TUSSEN ALTERNATIEVE SCENARIO'S: AFSLUITEND VOORBEELD

Op 23 september 1999 reed Louwes rond 19.15 uur weg uit Utrecht. Hij zelf zei dat hij over de A28 via Harderwijk op weg naar huis was. Hij miste de afslag in Harderwijk en reed via 't Harde naar Lelystad. Het OM ziet dat anders: Louwes vertrok uit Utrecht en reed over de A1 naar Deventer op weg naar de moord.

Het sterkste argument dat het OM voor de rit over de A1 heeft, is een telefoontje van Louwes om 20.36 uur met mevrouw Wittenberg voerde. Louwes zegt dat hij vanaf de A28 belde, ergens tussen Nunspeet en 't Harde. De politie ontdekte evenwel dat het mobieltje van Louwes met het basisstation 14501 in Deventer contact had gemaakt. Dat basisstation staat in het centrum van Deventer, niet zo ver van het huis van mevrouw Wittenberg. De kortste afstand tussen dat basisstation en de A28 is rond de 25 kilometer. En naar het noorden rijdend vanaf het huis van mevrouw Wittenberg, stelde de politie vast dat al na een paar kilometer het contact met het basisstation 14501 verloren ging. De maximale afstand voor contact met basisstation 14501 was 3 à 4 kilometer. Louwes kon absoluut niet vanaf de A28 gebeld hebben. Dat was *onmogelijk*.

Het OM liet deze bevinding controleren. Een technicus met dure apparatuur reed in de buurt van Deventer rond. Buiten Deventer verloor ook deze auto met zijn dure apparatuur contact met de 14501. Het OM liet ook iemand met een mobiele telefoon langs de A28 rijden. Deze persoon kreeg alleen contact met basisstations langs de A28. Ook hier wordt het onschuld-scenario met een *onmogelijkheid* geconfronteerd.

Aldus ligt er een dik pak *discriminerende* feiten die niet verenigbaar zijn met het onschuld-scenario. Volgens dit scenario reed Louwes langs de A28 op weg naar huis en belde hij vanaf de A28. Dit is de harde kern van het onschuld-scenario. De officier voor de rechtbank in Zwolle spreekt klare taal. (We kennen de uitspraak al uit een andere context). 'Op grond van de unanimiteit onder de deskundigen kan gesteld worden dat het een hard feit is dat Louwes die avond van 23 september vanuit Deventer heeft gebeld. Zijn verklaring dat hij op de A28 reed is daarmee *leugenachtig* en bruikbaar voor bewijs'.²²¹ Ook de advocaat-generaal voor het hof in Arnhem was deze mening toegedaan: Louwes heeft over het telefoontje van 20.36 uur een '*leugenachtige* verklaring' afgelegd.²²²

Bij de herziening in Den Bosch stemt de AG hiermee in. Voor alle zekerheid zoekt ze nog *steun bij de wetenschap*. Ze raadpleegt twee professoren over de mogelijkheid van atmosferische condities die voor een afstandsoverbrugging van 25 kilometer gunstig zijn. Het gaat hier om de zogeheten superrefractie. Beide hoogleraren sluiten superrefractie op die betrokken dag uit. Eén daarvan neemt geen blad voor de mond: 'Het is uitgesloten dat op 23 september 1999 een gesprek over de afstand 't Harde-Deventer kon worden opgebouwd, onderhouden en normaal afgesloten'.²²³ Met nog meer discriminerende feitenmateriaal ten gunste van het OM-scenario dat Louwes vanuit Deventer belde, concludeert de AG tijdens de herziening in Den Bosch 'dat de *verdachte niet de waarheid spreekt* en dat hij zich die avond omstreeks 20.36 uur wel degelijk in Deventer bevond'.²²⁴

Kortom, op basis van een overvloed aan deskundigen en een overdaad aan discriminerende feiten komt het OM ten derden male tot de conclusie dat Louwes vlak voor de moord vanuit Deventer gebeld moet hebben en dat hij uitgerekend over dat telefoontje liegt. Het kan niet anders dan dat hij ten tijde van het telefoontje in Deventer geweest is. Louwes is over de A1 vanuit Utrecht naar Deventer gereden. Dat is de harde kern van het OM-scenario en het lijkt voortreffelijk onderbouwd met discriminerende feiten. Het onschuld-scenario met zijn harde kern dat Louwes langs de A28 reed en vanaf de A28 heeft gebeld, lijkt in onoverkomelijke problemen. Het wordt geconfronteerd met een onmogelijkheid die het onschuld-scenario volledig uitraneert.

Moeten de feiten eruitzien volgens het onschuld-scenario?

Wat heeft het onschuld-scenario hier te bieden? De eerste heuristiek zegt: *Ga in tegen de feiten die niet passen bij de harde kern*. Daartoe moeten we weten hoe de feiten eruit moeten zien volgens de harde kern van het eigen scenario. Dat gedeelte is simpel. Als Louwes onschuldig is, moet hij op de A28 gereden hebben en vanaf de A28 gebeld hebben.²²⁵

De 25 kilometer moet overbrugbaar zijn! Maar hoe?

De 1e vraag die het scenario oproept, is dus: Als Louwes over een afstand van 25 kilometer telefonisch contact met een basisstation gehad moet hebben, hoe zou dat kunnen?

Het antwoord was al gegeven. De geraadpleegde professoren van het OM ontkenden niet de *mogelijkheid* van overbrugging van 25 kilometer, ze ontkenden alleen dat de atmosferische condities op 23 september zodanig waren dat het op *die* dag had gekund. Ten tijde van superrefractie kan de straling van een basisstation grote afstanden zonder veel afzwakking afleggen. Het basisstation is in zulke omstandigheden voor mobieltjes over een afstand van 25 kilometer en meer bereikbaar. Ik leg dat iets nader uit.

Superrefractie

Een groot gedeelte van de straling van een basisstation gaat de lucht in en verdwijnt in de ruimte om nooit weer naar het aardoppervlak terug te keren. Dat wil zeggen, zo gaat het *doorgaans*, maar er zijn atmosferische condities waarbij zich een refractieve laag boven het aardoppervlak vormt, op enkele tientallen tot circa honderd meter hoogte. Hierin wordt de straling zonder veel sterkteverlies naar het aardoppervlak teruggeboogen. Dit is het effect van de eerder genoemde superrefractie. De eerste keer dat de radiobundel op het aardoppervlak terugkeert is na zo'n 5 à 7 kilometer.²²⁶ Op deze wijze kan radiostraling van zeer hoge frequentie, zoals gsm-signalen op 900 MHz, met heel weinig verzwakking grote afstanden overbruggen.

Na enkele "terugkaatsingen", na 20 kilometer, heeft het signaal nog niet zoveel van zijn beginsterkte verloren. (Het grootste gedeelte van de reis gaat door de lucht). Omdat het omlaaggestraalde signaal van een basisstation langs de grond snel door bomen en gebouwen wordt gedempt, kan het zijn dat bij de atmosferische conditie van superrefractie een basisstation op zo'n 25 kilometer afstand een sterker signaal aanbiedt dan veel dichterbijgelegen basisstations.²²⁷ In zo'n geval zal dat verafgelegen station dan ook met succes naar de gunst van het mobieltje dingen. Een mobieltje selecteert namelijk steeds het basisstation met de beste signaalkwaliteit.

Onder de beschreven atmosferische condities is het dus zeer wel *mogelijk* dat op 23 september 1999 het basisstation 14501 een sterker signaal in de aanbieding had dan de dichterbij de A28 gelegen basisstations. In dat geval zou het mobieltje van Louwes contact gemaakt kunnen hebben met het 25 kilometer verder gelegen basisstation 14501 en niet met die dichterbij gelegen basisstations. De overbrugging van 25 kilometer is in zulke omstandigheden dus een reële mogelijkheid. En we moeten eraan toevoegen, zo impliceerden ook de deskundigen van het OM: de overbrugging is *alleen* in zulke omstandigheden mogelijk.

Zo'n overbrugging van 25 kilometer is niet louter een theoretische mogelijkheid, ze vindt ook geregeld en veelvuldig in groten getale in de praktijk plaats. Op 1 april 2002 was er in grote delen van Nederland een toestand van superrefractie. Van die dag heeft Telfort, een kleinere gsm-aanbieder, zijn telefoondata aan de verdediging van Louwes ter beschikking gesteld. Wat blijkt? Op die dag waren er 18.084 verbindingen over een afstand van meer dan 25 kilometer. In al die 18.084 gevallen overbruggen betrokken mobieltjes kennelijk met succes een afstand van 25 kilometer tot zelfs 34 kilometer en in al die 18.084 gevallen versloegen basisstations op meer dan 25 kilometer veel dichterbij gelegen concurrenten. Dit accentueert nogmaals: onder atmosferische condities van superrefractie is het aanklikken van een basisstation in Deventer met een mobieltje vanaf de A28 een reële, praktische mogelijkheid. Zulke afstanden worden onder die omstandigheden veelvuldig door een mobieltje overbrugd.²²⁸

Er moet superrefractie geweest zijn! Was die er ook?

We weten nu dat, indien Louwes vanaf de A28 gebeld heeft, dat *alleen kan* wanneer er op de avond van 23 september 1999 een toestand van superrefractie was. Dit roept natuurlijk meteen de 2e vraag op: Heersten op die dag zulke condities als de harde kern van het onschuld-scenario impliceert? Het OM heeft zijn antwoord al klaar. Het OM had twee professoren gevraagd of er op die dag speciale atmosferische condities optraden en het antwoord was: Nee. Dit antwoord lijkt voor van het onschuld-scenario op fatale wijze discriminerend. Het onschuld-scenario onderkent zelf dat *alleen* bij condities van superrefractie vanaf de A28 contact gekregen kan worden met het basisstation 14501 in Deventer en de professoren-deskundigen ontkennen dat er zulke condities heersten.

Het onderzoek van de rondrijdende technici blokkeert de uitkomst dat er telefonisch contact wordt gemaakt over een afstand van 25 kilometer.

Het onschuld-scenario lijkt uitzichtloos. Toch is er een klein lichtpuntje: wanneer een mobieltje *alleen* tijdens een toestand van superrefractie 25 kilometer kan overbruggen, dan zijn de negatieve uitslagen van al die onderzoeken met rondrijdende auto's met dure apparatuur in (waarschijnlijk) een toestand van niet-superrefractie volledig irrelevant: de omstandigheden van het onderzoek *blokken* de mogelijkheid dat een afstand van 25 kilometer wordt overbrugd. Met andere woorden, de opzet van het onderzoek laat alleen uitkomsten toe die passen bij het OM-scenario. De mogelijkheid dat een mobieltje de afstand van de A28 naar basisstation 14501 kan overbruggen tijdens superrefractie-omstandigheden blijft open. De uitslagen van de onderzoeken blijken niet te discrimineren.

Botte vragen aan twee hooggeleerden

Als argument tegen de mogelijke overbrugging van 25 kilometer door het mobieltje van Louwes op 23 september blijft dus alleen het oordeel van twee hoogleraren staan. Het zijn deskundigen, dat is niet niks. Enig respect is op zijn plaats, maar het onschuld-scenario heeft, om zijn harde kern maximaal te beschermen, maar één kans en één keus: zo scherp mogelijk te toetsen of de gegeven argumenten tegen superrefractie kloppen. De 3e vraag is daarmee: Op welke gegevens hebben de hoogleraren hun oordeel over

de afwezigheid van superrefractie gebaseerd? Of, preciezer, beschikten de deskundigen over de juiste gegevens om tot hun stellige oordeel te kunnen komen?

De botte vraag helpt: de heren hadden niet de goede gegevens.

Het antwoord op deze vraag is: Nee, ze beschikten niet over de juiste gegevens. Voor een gefundeerd antwoord op de vraag naar de aanwezigheid van superrefractie moet je weet hebben van de toestand van luchtlagen (tot 100 à 150 meter) en die informatie hadden de deskundigen niet. Ze oordeelden slechts op grond van een voor het doel totaal onbruikbaar document (een normaal weerbericht van het gebied tussen Harderwijk en Deventer).²²⁹ Met andere woorden, aan hun stellige bewering dat er geen toestand van superrefractie was, valt te tornen.

Misschien wel, misschien geen superrefractie

Het onschuld-scenario heeft inmiddels iets bereikt. We kunnen niet langer met zekerheid stellen dat er op 23 september 1999 geen toestand van superrefractie was. Of, anders gezegd, we kunnen inmiddels *niet meer uitsluiten* dat er een toestand van superrefractie was. En daarmee vervalt de basis waarop één officier van justitie en twee advocaten-generaal Louwes voor leugenachtig uitmaakten. Misschien loog Louwes, misschien loog hij niet. Stelligheid in dezen is niet langer op zijn plaats.

Het OM staat nog steeds duidelijk voor

Het OM heeft evenwel een sterk antwoord. Misschien was er op 23 september 1999 een toestand van superrefractie. Dat weten we geen van allen, maar wat we wel weten is dat er heel veel meer uren zonder superrefractie zijn dan uren met superrefractie. De kans dat er op 23 september 1999 rond 20.00 uur een toestand van superrefractie was precies in het gebied tussen de A28 en Deventer is volgens het OM verwaarloosbaar klein. Daarmee is de kans dat Louwes vanaf de A28 een basisstation in Deventer heeft aangeklikt, verwaarloosbaar klein. En zo staat het OM-scenario nog steeds duidelijk voor.

Er moet superrefractie zijn! Waar zijn de gegevens om dat te bewijzen?

Het is een succesje voor het onschuld-scenario dat *niet* langer vaststaat dat er *geen* toestand van superrefractie heerste, maar in termen van kansen gesproken staat het OM er inderdaad veel beter voor. De kans is misschien niet zo verwaarloosbaar klein, maar wellicht klein genoeg om een rechter te overtuigen van het gelijk van het OM.

Het onschuld-scenario heeft geen keus. Het moet gericht onderzoeken of er op 23 september 1999 een toestand van superrefractie was. Maar hoe bepaal je zo iets? Dit leidt tot een *gerichte zoekactie* en de 4e vraag: Kunnen we alsnog vaststellen of er op die dag superrefractie heerste? Waar zijn de gegevens om dat te beoordelen?

Het antwoord is: Ja, er zijn gegevens en wel bij de University of Wyoming (VS), Department of Atmospheric Science, die mondiale atmosferische weerballongegevens vanaf 1973 tot heden bewaart en via het internet ter beschikking stelt. Om dat te vinden moet je ongetwijfeld een gedreven aanhanger van het onschuld-scenario zijn, maar hoe gedreven de zoeker ook is, zijn gedrevenheid garandeert niet een *verder* succes voor het

onschuld-scenario. De deskundigen zouden gelijk kunnen hebben. Het zou kunnen blijken dat er op 23 september 1999 geen superrefractie was. De gedrevenheid van de zoektocht verandert de weersomstandigheden van 23 september 1999 niet.

Wat het boven water krijgen van de gegevens in elk geval laat zien, is dat een alternatief scenario dankzij de indringende vragen die het stelt, gepaard met een nieuwe zoekactie volstrekt *nieuwe feiten* kan achterhalen.²³⁰

Het onschuld-scenario kan eindelijk ademen: superrefractie op 23-09-1999

Nu komt de hamvraag, die zeer riskant is voor het onschuld-scenario: Heerste er op de avond van 23 september 1999 over de Veluwe een toestand van superrefractie? Met deze *5e vraag* is het erop of eronder. Zonder superrefractie is er geen mogelijkheid om van de A28 met een mobieltje Deventer aan te klikken. Maar gegeven de harde kern van het onschuld-scenario is er maar één mogelijkheid: Louwes kan alleen bij superrefractie vanaf de A28 de 14501 in Deventer hebben aangeklikt. Dus er moet een toestand van superrefractie geweest zijn!

Dit zó te stellen is natuurlijk grootspraak. Maar wanneer je naar de *feitelijke* atmosferische gegevens kijkt, dan blijkt er op 23 september 1999 tussen de A28 en Deventer inderdaad superrefractie geweest te zijn. Dit is weer een *nieuw feit*, en wel een feit met grote consequenties. Want met het feit van de superrefractie weten we ook dat op de beruchte avond van 23 september 1999 een afstand van 25 kilometer voor een mobieltje overbrugbaar was.

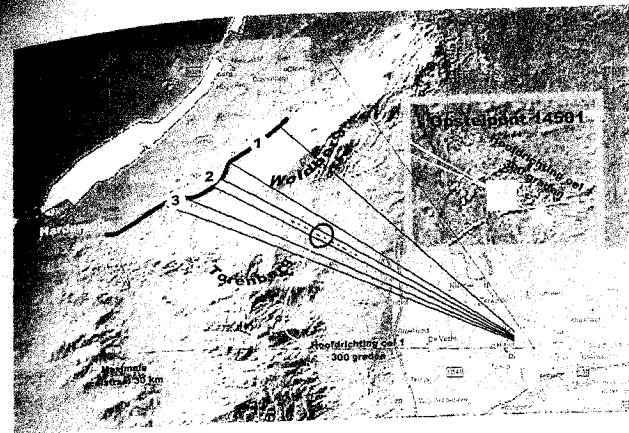
Het OM: Maar was basisstation 14501 in Deventer vanaf de A28 aan te klikken?

Het scenario van het OM heeft echter een weerwoord. Superrefractie zegt alleen dat een afstand van 25 kilometer overbrugbaar is. Maar was ook de *specifieke* afstand A28—Deventer overbrugbaar? Dit is de *6e vraag* voor het onschuld-scenario. Kon vanaf de A28 (ergens tussen Nunspeet en 't Harde) met het basisstation 14501 contact gelegd worden? Deze scherpe vraag komt van buiten, van het alternatieve schuld-scenario, en leidt tot een geheel *nieuwe vraagstelling en een nieuwe invalshoek* en misschien tot nieuwe relevante feiten. Om vast te stellen of de specifieke afstand A28—Deventer overbrugbaar was, moeten we twee dingen weten: Straalde de antenne van het basisstation 14501 in de *juiste* richting? En zijn er obstakels die een feitelijke verbinding onmogelijk maken? Het onschuld-scenario wordt nogmaals scherp beproefd.

Hier is er een aangename verrassing voor het onschuld-scenario: het basisstation 14501 straalt qua hoofdrichting precies naar de A28 ter hoogte van Nunspeet. Ofschoon er aanzienlijke obstakels zijn, te weten de Woldberg en de Torenberg, ligt tussen die bergen een lager terrein waarover de hooggelegen A28 goed aan te stralen is.²³¹ En laat dat nu uitgerekend een stukje van de A28 zijn,²³² de plaats waarvandaan Louwes volgens eigen zeggen gebeld heeft: 'bij 't Harde of even daarvoor'. Zie het door Hans Meijer gemaakte kaartje dat hieronder is afgedrukt.²³³

Het scenario doet ons iets nieuws zien

Het onschuld-scenario doet ons dus *iets nieuws zien* dat tot dan toe nooit was opgemerkt.²³⁴ We zien de situatie anders. Het basisstation 14501 in Deventer blijkt in

Stralingsrichting van basisstation 14501

dit nieuwe licht juist niet een discriminerend feit *tegen* het onschuld-scenario. Het basisstation pleit juist voor het onschuld-scenario vanwege zijn hoofdstralingsrichting. Door het nieuwe perspectief zien we niet langer een basisstation dat te ver (25 kilometer) van de A28 afstaat, maar een basisstation dat precies staat te stralen in de richting van de A28.

Een les: hoe zwaarder de beproeving, des te groter de winst (bij winst dan)

Er is hier ook een les te trekken. Het onschuld-scenario werd zeer scherp beproefd. Het had gemakkelijk ten onder kunnen gaan. Maar nu het de beproeving, de scherpe toets, heeft doorstaan, is er ook veel gewonnen. We weten nu dat gezien de heersende atmosferische condities en gezien de stralingsrichting van de 14501 en gezien de omgeving tussen de 14501 en de A28 tussen Nunspeet en 't Harde, het mobieltje van Louwes om 20.36 uur vanaf de A28 met het basisstation 14501 in Deventer contact zou hebben *kunnen* leggen. De volgens het OM niet-overbrugbare 25 kilometer zijn *wel* overbrugbaar. De 25 kilometer tussen de A28 en basisstation 14501 zijn *niet langer een discriminerend feit* ten nadele van het onschuld-scenario. Dat is pure winst voor het onschuld-scenario ten opzichte van het schuld-scenario.

Op het punt van het telefoontje staan het OM-scenario en het onschuld-scenario quitte: Louwes *kan* vanaf de A28 gebeld hebben. Het OM kan dus niet stellen dat Louwes over de herkomst van zijn telefoontje heeft gelogen.

OM: Maar waarom zouden we denken dat Louwes op de A28 was?

Het OM heeft een simpel verweer. Okay, Louwes zou vanaf de A28 gebeld *kunnen* hebben, maar waarom zouden we hem geloven als hij zegt dat hij vanaf de A28 gebeld heeft? Er zit wél DNA van hem op de blouse van mevrouw Wittenberg! En de moord is wél in Deventer vlak na 20.36 uur gepleegd!

Nieuwe zoekactie van het onschuld-scenario: Waar was Louwes om 20.36 uur?

De harde kern van het onschuld-scenario is heel duidelijk: Louwes reed op de A28. En dat is een veel sterkere uitspraak dan dat Louwes er gereden zou kunnen hebben. Er is dus werk aan de winkel. Dit leidt tot een *nieuwe zoekactie* en de 7e vraag: Hoe kunnen we uitvinden waar Louwes rond 20.36 uur was? Zou hij qua rijtijd ergens ter hoogte van Nunspeet geweest kunnen zijn? Hiervoor moeten we gegevens achterhalen over de verkeersstoestand vanaf Utrecht richting 't Harde.

OM-scenario: Louwes zou volgens zijn eigen verhaal om 20.36 uur al thuis moeten zijn

De politie had op dit punt al een berekening gemaakt. Wanneer Louwes om 19.15 uur uit Utrecht was vertrokken en langs de A28 was gereden, dan zou hij bij Harderwijk naar zijn huis in Lelystad zijn afgeslagen.²³⁵ Bij die afslag had hij rond 20.00 uur moeten zijn. Dan had hij rond 20.30 uur thuis moeten zijn. Het telefoontje van 20.36 uur langs de A28 is hiermee in *tegenspraak*. Einde verhaal, zou je denken.

Louwes vertelde een ander verhaal

Toen Louwes met deze analyse geconfronteerd werd, vertelde hij dat hij bij Harderwijk in een file terecht was gekomen en door allerlei gedoe met late invoegers de afslag bij Harderwijk had gemist. Door die file had hij tijd verloren. Bij 't Harde had hij de volgende afslag Lelystad genomen.

Binnen dit scenario is het telefoontje qua tijd mogelijk. Louwes was volgens eigen zeggen tussen 19.15 en 19.30 uur uit Utrecht vertrokken. In Utrecht was het koopavond, hetgeen vergeleken met de routeplanner (en de politieschatting) tijdverlies oplevert. Een file kan zomaar tien tot twintig minuten vertraging opleveren. Van Harderwijk naar 't Harde is het ongeveer 20 kilometer, dus zo'n 10 minuten snelweg. Het telefoontje van 20.36 uur op de A28 is zo een mogelijkheid in de tijd.²³⁶

OM-scenario: nog meer smoesjes van Louwes

Het OM moest niets van dit verhaal hebben. *Vanuit het OM-scenario gezien* kon het niet anders dan een smoes zijn: Louwes was rond 20.36 uur in Deventer. En inderdaad, het verhaal doet sterk denken aan het smoesje 'Juf, de brug was open': een file en dan ook nog een afslag missen.

Het OM laat het hier overigens niet bij zitten. Het controleert eerst of er een file rond 20 uur bij Harderwijk is gemeld. Zo'n file was niet gemeld. Hiermee is één smoesje weerlegd! Voor alle zekerheid onderzoekt de politie of Louwes van iemand over een file bij Harderwijk gehoord kan hebben. En inderdaad, de politie vindt een collega van Louwes die op 23 september ook in Utrecht bij de avondlezing was. Deze hoorde het college wel aan, reed een uurtje later over de A28 terug naar huis en kwam na 21.00 uur in een file tussen Harderwijk en Nunspeet terecht. Deze file was wel gemeld. De file stond daar van 21.00 uur tot 21.37 uur. Bovendien ontdekte de politie dat die collega de volgende dag met Louwes had gesproken.

De conclusie lijkt keihard: er was geen file om 20.00 uur, Louwes kan daar dus niet in hebben gezeten, Louwes had van zijn collega over een file bij Harderwijk gehoord en

had die file als verklaring gebruikt. Die file is een iets te doorzichtig smoesje! Louwes liegt weer.

Er was wel een file om 20.00 uur

Het onschuld-scenario staat er ineens weer beroerd voor. Er zit niets anders op dan te bezien of er, ondanks de grote stelligheid van het OM, rond 20.00 uur toch niet een file in de buurt van Harderwijk stond.

Wat blijkt? Het bestaan van zo'n file laat zich op twee manieren bewijzen. Er was inderdaad noch op de radio noch door het Traffic Information Center melding van een file rond 20.00 uur, maar we vinden wel een vermelding van zo'n file in het Politie Journaal. De politie had een bestek-administrateur van Rijkswaterstaat opgespoord, en zijn logboek vermeldt een breedtetransport dat rond 20 uur vanwege een wegversmalling een file bij viaduct Beekhuizen (Harderwijk) veroorzaakt moet hebben.²³⁷ Dat logboek zit in het dossier van het OM en daarmee mogen we aannemen dat de file van 20.00 uur aan het OM bekend was.

Het verslag van die bestek-administrateur impliceert om een *tweede* reden dat er rond 20.00 uur een file bij Harderwijk geweest moet zijn. We lezen in dat verslag dat rond 19.30 uur bij de afslag Lelystad in Harderwijk het verkeer van de twee rijbanen naar de vluchstrook werd geleid. Vanwege de verkeersintensiteit op dat moment moet daar een file zijn ontstaan, aldus twee verkeersdeskundigen van de Universiteit Twente aan wie ik de situatie heb voorgelegd.²³⁸ De capaciteit van de vluchstrook was te gering om al het verkeer te accommoderen. Gevoegd bij het weggedrag (remmen bij invoegen tot één rijstrook) en de geringere snelheid op de vluchstrook leidde dat onvermijdelijk tot filevorming.²³⁹ Vanwege de verkeersintensiteit zal die file daar rond 20.00 uur nog gestaan hebben.

Het bestaan van een file rond 20.00 uur in Harderwijk is aldus, in de termen van de officier in deze zaak, een hard feit. Die file was bij het OM bekend, dan wel had daar bekend behoren te zijn. Het ontkennen dan wel achterhouden van de file is niet zo netjes.

Louwes had van zijn collega niets over een file gehoord

Het OM-scenario heeft nog een weerwoord: 'Misschien was er een file om 20 uur, maar dat zegt nog niet dat Louwes in die file heeft gestaan! Hij wist van een collega over die file!' Het is tijd voor een *botte vraag*. Het onschuld-scenario wil na het verdonkeremanen van de file van 20 uur door het OM wel eens precies weten wat er tussen Louwes en zijn collega besproken is. We weten wel al één ding: Louwes kan de informatie over de file van 20 uur bij de afslag Lelystad in Harderwijk nooit van zijn collega gekregen hebben. De collega raakte na 21.00 uur vast in een file tussen Harderwijk en Nunspeet. Dat zijn twee files, op verschillende plaatsen en op verschillende tijden.

Heeft Louwes van zijn collega over de file na 21.00 uur gehoord en op basis daarvan op een file van 20 uur bij Harderwijk gegokt? De politie heeft de collega verhoord. Het proces-verbaal van dit gesprek vermeldt dat de collega de volgende dag (24 september 1999) met Louwes heeft gesproken.²⁴⁰ Maar de vraag is: Heeft de collega toen Louwes

over de file verteld? Dat zouden de politie en het OM natuurlijk graag hebben vastgesteld. Dat was de hele point van het verhoor van de collega.

Het PV vermeldt *expliciet* dat de collega en Louwes over de avondbijeenkomst in Utrecht hebben gesproken. Het gesprek ging volgens de collega *'alleen maar over het tekenen'* [mijn cursivering], over het feit dat Louwes hem had verteld dat hij om 19.00 uur getekend had en daarna weg was gegaan. Het gesprek *ging dus niet* over de file.

Die conclusie is ook hoogst aannemelijk, omdat het proces-verbaal *niets* over een file zegt. Had de collega verklaard dat hij met Louwes over de file had gesproken, dan was dat ongetwijfeld in het PV vermeld. Per slot van rekening was dat de point van het verhoor: de politie wilde weten of de collega met Louwes over de file had gesproken. Nu dit niet in het PV staat, mogen we — ook om deze tweede reden — gevoeglijk aannemen dat de collega niet met Louwes over de file heeft gesproken.

De politie heeft nooit iemand anders kunnen vinden van wie Louwes over de file gehoord zou kunnen hebben. Het is natuurlijk theoretisch niet uitgesloten dat Louwes van iemand anders over de file van 20 uur heeft gehoord, maar praktisch gaat het om een hele kleine kans, in OM-termen: verwaarloosbaar klein.

De file opnieuw geduid: van bewijs van leugen naar bewijs van aanwezigheid op A28

Het onschuld-scenario heeft inmiddels ook de aanval over de file van 20 uur overleefd. De file bleek er wel degelijk te staan en Louwes heeft naar alle waarschijnlijkheid van niemand over die file gehoord. Nu kan het onschuld-scenario het feit van het niet-vermelden van de file op de radio in zijn voordeel gebruiken. Werd dat niet-vermelden aanvankelijk door het OM gebruikt als bewijs dat Louwes loog en dus niet op de A28 reed, nu kunnen we dat feit van het niet-vermelden op de radio inzetten als bewijs dat Louwes in de file op de A28 gezeten moet hebben.

Met de nagenoeg zekere kennis dat Louwes niet van anderen over de file van 20 uur heeft gehoord, luidt de nieuwe en inmiddels 8e vraag: Hoe wist Louwes van die file van 20 uur bij Harderwijk wanneer die file nooit op de radio of door het Traffic Information Center is gemeld? Er resteren nu twee mogelijkheden: óf Louwes heeft gegokt (zonder de relevantie van die gok te beseffen) óf hij wist van die file omdat hij in die file heeft gestaan. Wat waren zijn kansen bij dit gokje?

Louwes zou gegokt kunnen hebben, maar er zijn (bijna) nooit files in Harderwijk, zoals het gemeentehuis te Harderwijk, het VVV in Harderwijk en de file-overzichten van het Korps Landelijke Politie Diensten aangeven.²⁴¹ De file in de avond van 23 september was in 1999 wellicht de enige file bij Harderwijk.²⁴² De kans dat Louwes in die omstandigheden, zonder erbij geweest te zijn, goed zou gokken, is uiterst klein. Je moet dan wel heel veel geluk hebben om goed te gokken.

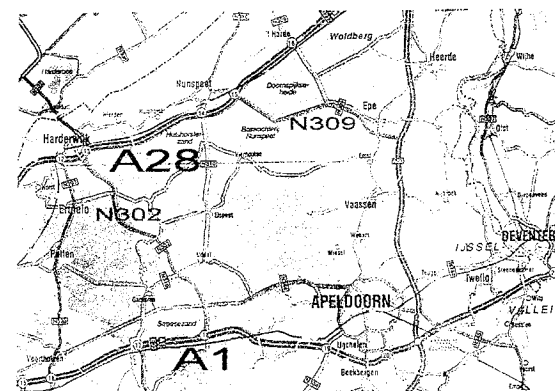
Die kans is in feite nog kleiner omdat Louwes tijdens zijn verhoren niet alleen van het bestaan van die file wist, maar ook enkele opvallende — en opvallend juiste — details over die file heeft verteld. Hij wist bijvoorbeeld heel specifiek aan te geven dat bij de afslag Lelystad in Harderwijk de twee rijbanen werden gesloten en dat het verkeer vanaf de afslag in Harderwijk over de vluchtstrook moest rijden.²⁴³ Ik heb die plaats aan de

hand van het logboek van de bestek-administrateur kunnen berekenen, maar hoe kwam Louwes tijdens zijn verhoren aan die kennis? Het gok-scenario wordt almaar onwaarschijnlijker.²⁴⁴ Het is derhalve redelijk om aan te nemen dat Louwes van de file wist omdat hij in die file heeft gestaan.²⁴⁵ Het feit dat de file niet op de radio is vermeld, blijkt nu ineens een uiterst relevant gegeven.

Er is aldus alle reden om te denken dat Louwes over de A28 reed. En er is dus alle reden te denken dat hij over zijn rijden op de A28, in tegenstelling tot wat het OM beweerde, niet leugenachtig was. Er is vervolgens alle reden om te denken dat Louwes niet vanuit Deventer belde, en aldus is er alle reden om te denken dat Louwes niet loog over zijn belletje van 20.36 uur aan mevrouw Wittenberg. *Aanhoudend vragen*, met het risico een onwelgevallige waarheid te ontdekken, heeft geleid tot een *verzameling nieuwe feiten*. Deze feiten *discrimineren* tussen het onschuld-scenario en het OM-scenario, maar nu ten gunste van het onschuld-scenario.

Andere schuld-scenario's: het schuld-scenario van de Hoge Raad

In zijn reactie van 20 maart 2007 op een herzieningsaanvraag van de advocaat heeft de Hoge Raad de *mogelijkheid* dat Louwes vanaf de A28 heeft gebeld, serieus genomen. Het schuld-scenario kreeg daarmee een geheel nieuwe wending. De harde kern van het eerste schuld-scenario [Louwes belde vanuit Deventer] werd opgegeven.²⁴⁶ De Hoge Raad schetst een *tweede schuld-scenario*: Louwes belde vanaf de A28 naar Deventer en pleegde *later op de avond* de moord. Dat lost het probleem van de file in Harderwijk op. Het scenario krijgt er echter een ander serieus probleem voor in de plaats.

Problemen met de stille getuigen

Als Louwes om 20.36 uur vanaf de A28 tussen Nunspeet en 't Harde belde (en hij moet dichter bij Nunspeet geweest zijn dan bij 't Harde, zo laat het kaartje van Hans Meijer zien), dan was hij zeker nog 31 minuten onderweg voordat hij bij de afslag Deventer op de A1 was.²⁴⁷ Van de afslag Deventer naar de woning van mevrouw Wittenberg aan de Zwolseweg is tijdens koopavond minimaal 13 minuten.²⁴⁸ Daar komt bij dat die straat op 23 sep-

Het OM slaagde er op soortgelijke wijze in een op het eerste gezicht *discriminerend* van de verdediging te neutraliseren. De verdediging merkte op dat mevrouw Wittenberg op de avond van de moord een open fles wijn had klaargezet. Kennelijk verwachtte ze bezoek. De verdediging wees erop dat Louwes geheelonthouder is en dat hij dus niet de door mevrouw Wittenberg verwachte gast was. Er werd iemand anders verwacht en die is de moordenaar. Het feit dat op de tafel een open fles wijn stond, past bij het onschuldscenario van de verdediging, niet bij het Louwes-moordenaar-scenario van het OM.

De AG in den Bosch duidt het discriminerende feit effectief om. De fles was niet door mevrouw Wittenberg klaargezet, maar door Louwes zelf om 'een dwaalspoor uit te zetten'. Juist omdat hij geheelonthouder is, zou het klaarzetten van een open fles wijn de politie en het OM op het verkeerde been kunnen zetten. De stand is weer gelijk! De fles betekent dus niet per se: er komt een gast en Louwes is die gast niet. Het feit van de fles wordt geherinterpreteerd, het krijgt in het licht van andere feiten een andere betekenis.

Het onschuld-scenario introduceerde vervolgens een nieuw feit in de discussie: om de hals van de fles zat een lekring, en een geheelonthouder heeft van zo'n lekring geen weet. De fles betekent weer: iemand anders dan Louwes werd verwacht. Hiertegen introduceerde ook de AG een nieuw feit: de fles wijn stond niet volgens de gewoonte van mevrouw Wittenberg op de schoorsteenmantel te chamberen, maar op de tafel in de serre. Daar zou mevrouw Wittenberg de fles nooit neerzetten, zo zei een door de AG geciteerde kennis. Aan de fout herkent de AG de hand van Louwes. Een nieuw feit, en de stand is op dit punt weer ruwweg gelijk.

Een *herinterpretatie* van een feit, dat wil zeggen een herinterpretatie van zijn betekenis, zorgt ervoor dat het OM-scenario even goed bij de feiten in zijn interpretatie past als het onschuld-scenario bij de feiten in zijn interpretatie.

(III) Het alternatieve scenario brengt door zijn nieuwe vraagstelling nieuwe discriminerende feiten aan het licht die het oude scenario niet kan neutraliseren.

In de zaak Lucia de B. zat het OM verlegen om voor Lucia belastend bewijsmateriaal. De na tien maanden gemeten hoge digoxineconcentratie in het bloed van baby A. was daarom een godsgeschenk. Hier was het bewijs van een moord, een acute digoxinevergiftiging! Lucia moest nog wel aan die vergiftiging gekoppeld worden. Op dit punt wist noch het OM noch het Haagse hof een overtuigende oplossing te bieden, maar dat is hier niet aan de orde.²¹⁴ Hier gaat het mij om de *verschillende interpretaties* van de gemeten digoxineconcentraties door de verschillende scenario's. Het OM en het hof zagen met hun moord-scenario een acute digoxinevergiftiging. Mijn in 2006 uitgewerkte onschuldscenario leidde tot een zoektocht naar, en het vinden van, nieuwe discriminerende feiten die juist eenduidig wezen op de afwezigheid van een acute digoxinevergiftiging.

Achtenveertig uren na de dood van baby A. wist een politieagent tijdens de tweede obductie een bloedend gaasje uit de buikholte van het dode meisje veilig te stellen. Bij die obductie werden ook delen van haar hersenen, nieren en lever afgenomen. Tien maanden later (het idee was niet eerder opgekomen) werden de digoxineconcentraties van het bloederig vocht uit de gaasjes en van de levermonsters met drie verschillende methoden onderzocht. Twee van de methoden waren beproefde ziekenhuistesten. Of-

hoon veel gebruikt, hebben ze als bekende tekortkoming dat *niet alleen* digoxine wordt gemeten, maar ook een andere stof, die op digoxine lijkt. De derde methode, de recente HPLC-MS-methode, meet daarentegen wel *alleen* digoxine. Het hof werd hiervan door de NFI-deskundige op de hoogte gesteld. Om begrijpelijke redenen noemde de professor-deskundige voor het Haagse hof de derde methode de gouden-standaardmethode.

De ziekenhuistesten gaven als digoxineconcentraties 22 µg/L en 25 µg/L, de gouden-standaardmethode mat een veel lagere concentratie: 7 µg/L. Voor een beoordeling van deze waarden is het goed te weten dat de therapeutische waarde van digoxine tussen 1 en 2 µg/L ligt en dat volgens de deskundigen voor het Haagse hof een digoxineconcentratie in het bloed van boven de 10 µg/L een ernstige vergiftiging aangeeft.

Het moord-scenario liet het OM en het hof in deze omstandigheid geen keuze: de ziekenhuistesten werden als basis voor de schatting van de digoxineconcentratie in het bloed genomen. Het hof werd overigens in deze keuze door de professor-deskundige en de NFI-digoxinespecialist gesteund. Beide deskundigen merkten op dat twee van de drie testen een waarde hoger dan 20 µg/L aangaven. Die waarde moest dus voorrang krijgen boven de eenmalige uitslag van de HPLC-MS-methode. De digoxinevergiftiging werd ook bevestigd, zo onderstreepten de deskundigen, door de hoge digoxineconcentratie die de beide ziekenhuistesten in de lever hadden gemeten: 19 µg/kg. (De gouden standaardmethode vond geen digoxine in de lever).

De advocaat aanvaarde het oordeel van deskundigen, en daarmee was een digoxinevergiftiging zonder slag of stoot bewezen. De advocaat meende overigens terecht, overtuigend te kunnen beargumenteren dat niets Lucia met die vergiftiging verbond. Dit bleek een gevaarlijke strategie. Het Haagse hof bedacht zelf een connectie die de advocaat onmogelijk had kunnen bevroeden.²¹⁵ En daarmee was de veroordeling beklonken.

Er is echter geen reden voor het onschuld-scenario om het feit van een intoxicatie te aanvaarden. Het heeft drie strategieën (heuristieken) tot zijn beschikking: het kan in de aanval gaan door op een interne tegenspraak in het schuld-scenario te wijzen, het kan zich beroepen op verwaarloosd en verkeerd begrepen wetenschappelijk onderzoek, en het kan een botte vraag over de feiten stellen. Deze strategieën leiden tot een nieuwe interpretatie van de digoxineconcentraties en brengen nieuwe, voor het onschuld-scenario gunstige, discriminerende feiten aan het licht.

De interne tegenspraak vinden we bij de veronachtzaming van de gouden-standaardmethode. Waar is die in de argumentatie gebleven? De uitslagen van twee *onbetrouwbare* ziekenhuistesten (die ook andere stoffen dan digoxine meten) kregen *voorrang* boven een erkend *betrouwbare methode* omdat ze met zijn tweeën hetzelfde resultaat opleverden. Maar dit is alsof je twee paragnosten gelooft omdat ze hetzelfde zeggen. Daarmee vervallen de digoxinewaarden boven de 20 µg/L en resteert de waarde van 7 µg/L die de gouden-standaardmethode in het bloederig vocht had gemeten. Deze waarde is nog steeds boven de therapeutische waarde, maar volgens internationale digoxinewetenschappers nauwelijks een garantie voor een fatale afloop.²¹⁶ Nog een nieuw feit. Het bewijsmateriaal heeft al veel van zijn discriminerende kracht tegen het onschuld-scenario verloren.

Die 7 µg/L is overigens niet het einde van het verhaal. Het hof was verteld, en had zelf ook begrepen, dat na het overlijden de digoxine uit de organen vrijkomt en in het bloed

